

№ 39 (296)
Кастрычнік 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- ☞ Пакручасты лёс:
мовазнаўца Іван Лепешаў – стар. 2
- ☞ 1000-годзе Літвы: «Мемарыял Вітаўта» – стар. 4
- ☞ Мясіна і асоба: Карскі на Клечыне – стар. 5

Аповесць пра Слуцк і случчанаў

Зусім нядаўна ў рамках літаратурна-музычнай гасцёўні «Алімп», якая працуе пры Слуцкай раённай бібліятэцы, адбылася прэзентацыя новай кнігі Сяргея Пятрова «Мейлах в октябре».

У адрозненне ад двух папярэдніх зборнікаў паэзіі «Свет воспоминаний» (2007 г.) і «Подснежник» (2008 г.), гэтым разам Сяргей Пятроў прадставіў сваім чытачам аповесць.

Публікацыя прозы мясцовым аўтарам, у адрозненне ад вершаваных зборнікаў, з'ява сама па сабе на Слуцчыне рэдкая. У найноўшай гісторыі нашага краю гэта, бадай, адзінае літаратурна-мастацкае выданне пра Слуцк і случчанаў і, у прыватнасці, аб жыцці случкіх яўрэяў.

У творы ў лёгкай і гумарыстычнай манеры расказваецца пра жыццё Слуцка ў часы СССР. Аповесць у многім аўтабіяграфічная, а многія яе персанажы – не толькі плод творчай фантазіі аўтара, тут угадваюцца і рэальныя жыхары Слуцка тых часоў. У гэтым могуць пераканацца прадстаўнікі старэйшага пакалення случчанаў, калі прачытаюць гэты твор.

Прэзентацыі новых кніг прозы і паэзіі случкіх аўтараў – гэта цікавыя зносіны, магчымасць далучыцца да высокага літаратурнага стылю, атрымаць асобнік кнігі з аўтаграфам аўтара.

Павіншавалі Сяргея Пятрова з выданнем новай кнігі члены літаратурнага аб'яднання «Случ», супрацоўнікі раённай бібліятэкі, удзячныя чытачы.

Галіна ПЕНЯЗЬ,
загадчык аддзела абслугоўвання
і інфармацыі чытачоў
Слуцкай раённай бібліятэкі

Вы падпісаліся на «Краязнаўчую газету»,
каб прачытаць і 300-ы нумар,
і наступныя?

25 кастрычніка – Марцін, Свята млынароў

Былы млын у вёсцы Міхальцы
Глыбоцкага раёна,
якія яшчэ нядаўна працаваў

Фота Алы НЕВЯРОВІЧ

На тым тыдні...

● **15 кастрычніка** ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі адкрылася **выстаўка «Музыкаў многа, ты ж такі – адзін»**, прымеркаваная да прыезду ў Беларусь спадарыні Клары Манюшкі, прапраўнучкі знакамітага кампазітара Станіслава Манюшка, якая з'яўляецца прэзідэнтам Асацыяцыі імя С. Манюшкі, прафесарам Парыжскай кансерваторыі, артыстычным дырэктарам Міжнароднага конкурсу маладых музыкантаў-піяністаў. Арганізаваў выстаўку аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

У сваім выступленні сп. Манюшка казала пра творчасць продка і як ёй было прыемна бачыць і чуць, што імя кампазітара не забытае на ягонай радзіме. Госця падзялілася ўражаннямі ад наведвання мястэчка Убель на Чэрвеньшчыне.

Госці і супрацоўнікі бібліятэкі ўбачылі фільм пра жыццё і творчасць кампазітара, падрыхтаваны супрацоўнікамі аддзела маркетынгу ЦНБ НАН Беларусі. Копія фільма была падараная сп. Манюшка.

● Падчас воснянскага міжнароднага інвестыцыйнага форуму **15–16 кастрычніка** ў Віцебску быў арганізаваны **паказ калекцыяў ільнянога адзення**. На форум (сёлета ён праходзіць трэці раз) прыехалі прадстаўнікі каля сарака кампаніяў з Латвіі, Польшчы і Расіі. У рамках гэтага мерапрыемства моды дэманструюць упершыню. Мэта – прыцягнуць увагу замежных прадпрыемальнікаў да віцебскага ільну. Ад ільняных фантазіяў часам перахоплівала дых.

● **15 і 16 кастрычніка** ў Беларускім інстытуце правазнаўства прайшла **канферэнцыя «Праблемы інтэграцыі і інкарпарацыі ў развіцці Цэнтральнай і Усходняй Еўропы ў перыяд ранняга новага часу»**, прысвечаная 440-годдзю падпісання ў Любліне дзяржаўнай уніі ВКЛ і Польскага Каралеўства. Бралі ўдзел вядучыя спецыялісты з Беларусі, Польшчы, Літвы, Украіны, Расіі, Вялікабрытаніі і Германіі. Арганізатарамі выступілі Беларускі інстытут правазнаўства і Польскі Інстытут у Мінску.

● **16 кастрычніка** ў мінскім музеі Максіма Багдановіча адкрылася **выстаўка Алеся Квят-**

коўскага «Мая хата без сяброў не хата», прысвечаная 50-годдзю пісьменніка Анатоля Сыса. Назваю экспазіцыі стаў радок з верша юбіляра. Карціны цесна знітаваныя да творчасцю А. Сыса: «Толікава канюшня» і «Памяці лесу», партрэт Анатоля і «Анэлы ля вогнішча» ды іншыя... Працаваць над выстаўкаю Алесь пачаў пасля трагічнага і нечаканага сыходу сябра.

Паміж прамовамі сяброў і калегаў пісьменніка гучалі песні на словы Анатоля Сыса ў выкананні Вікторыі Іллінскай.

Выстаўка пачала шэраг імпрэзаў з нагоды 50-годдзя паэта. Мерапрыемствы адбудуцца таксама ў Гомелі і ў вёсцы Гарошкаў, на радзіме паэта.

● У віцебскай Музычнай гасцёўні праходзіць **грамадскае абмеркаванне эскізных праектаў адкрытага рэспубліканскага конкурсу на стварэнне помніка святой роўнаапостальнай княгіні Вользе** – легендарнай заснавальніцы горада, жонцы кіеўскага князя Ігара Рурыкавіча. Прадстаўленыя працы 16 скульптараў і архітэктараў з Віцебска, Полацка і Мінска. Амаль усе мастакі паказалі святыню ў багатай княскай вопратцы, з каронай ці німбама. Амаль усе скульптуры ў кананічнай праваслаўнай традыцыі: Вольга стаіць на пастаменце, у руках трымае крыж ці мадэль храма (варыянт – меч і шчыт з выяваю герба Віцебска).

Помнік будзе знаходзіцца ў гістарычнай частцы горада. Праўда, не вызначана, дзе канкрэтна: прапануюцца плошча Свабоды, вуліца Віцьбы, тэрыторыя каля Дабравешчанскага храма, які, па легендзе, пабудавала княгіня... Выстаўка адкрытая да 27 кастрычніка, а імя пераможцы будзе агучанае напачатку лістапада.

“...каб усё было гожа”

Вядомы мовазнаўца, доктар філалагічных навук, прафесар кафедры беларускай мовы ГрДУ імя Янкі Купалы Іван Якаўлевіч ЛЕПЕШАЎ нарадзіўся 23 кастрычніка 1924 года ў вёсцы Іскозы Дубровенскага раёна. У ягоным лёсе было шмат падзеяў – удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, некалькі гадоў сталінскіх канцлагераў, рэабілітаваны ў 1963 годзе, пасля заканчэння Аршанскага настаўніцкага інстытута доўга не мог знайсці працы ні ў Беларусі, ні ў Расіі. Але атрымалася знайсці «класы» на Гродзеншчыне. Пазней на выдатна закончыў Гродзенскі педінстытут і дзесяць гадоў настаўнічаў у вёсцы Бершты Шчучынскага раёна. Тут ён напісаў дзве кнігі і кандыдацкую дысертацыю. З 1971 года працуе ў Гродзенскім педінстытуце (цяпер – дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы). Прапанова рэктара Бадакова ўзначаліць кафедру беларускай мовы Лепешава не спакусіла...

У 1985 годзе ў Інстытуце мовазнаўства АН БССР абараніў доктарскую дысертацыю «Праблемы фразеалагічнай стылістыкі і фразеалагічнай нормы». Годам раней у выдавецтве «Навука і тэхніка» пабачыла свет манаграфія пад такой

жа назвай, станоўча ацэнена ў пяці надрукаваных рэцэнзіях. У спісе публікацый на дысертацыйнай тэме значыліся яшчэ тры ягоныя раней выдадзеныя кнігі і 47 артыкулаў. Даследуе фразеалогію і мову мастацкай літаратуры.

Сааўтар «Фразеалагічнага слоўніка» (1973 год), аўтар працы «Літаратурна-краязнаўчы гурток» (1969 год) ды іншых кніг.

Былы галоўны рэдактар вядомага ў перабудовачныя гады выдання «Высота» журналіст Вадзім Жураўлёў у 2006 годзе ў гродзенскай рэгіянальнай газеце «Перспектива» надрукаваў вялікі нарыс «Налятаў віхор з навалініцаю, ды не гнуўся ён перад бураю». Там жа пад фотаздымкам І. Лепешава былі змешчаныя ягоныя ад рукі напісаныя словы: «Сёння мяне асабліва хваляе і непакоіць лёс нашай нацыі і яе сарцавіны – мовы, ужыванне якой звужаецца, бы шчыгрынавая скура». З нагоды юбілею І. Лепешава друкуем вытрымкі з той публікацыі, прысвечанай навукоўцу.

Іван Лепешаў

саў А.Твардоўскі:

Мы все – почти что поголовно –
Оттуда люди, от земли,
И дальше деда родословной

«Галава раба», пісьмо Талстога

– Іван Якаўлевіч Лепешаў праявіў сябе ў многіх галінах лінгвістыкі, але любімым дзецішчам яго з’яўляецца фразеалогія. Ён стаў ля вытокаў гэтай навукі, аддаючы ёй душу і сэрца. Яго вучні і паслядоўнікі працуюць не толькі ў Беларусі, але і ва Украіне, Польшчы, – гаворыць доктар філалагічных навук, прафесар кафедры беларускага і тэарэтычнага мовазнаўства Мікола Даніловіч (ГрДУ). – Нягледзячы на салідны ўзрост, прафесар Лепешаў захаваў захопленасць, адданасць навуковай справе, надзвычайную працаздольнасць. Яго новая, трыццаць пятая кніга – гэта салідная манаграфія, у якой рашаюцца важныя праблемы беларускай парэміялогіі – навукі аб прыказках. Знаходзіцца ў

Не знали: предки не вели,
Не беспокоились о древе...

Іван Лепешаў нарадзіўся ў 1924 годзе ў вёсцы Іскозы Віцебскай вобласці. Бабуля Арына пытала ўнукаў: «Можа, на рускі бок хадзілі?» А «рускі бок» – зямля Смаленская – за чатыры кіламетры ад Іскоз. Якаў Мяслянавіч – бацька прафесара Лепешава – быў калгаснікам, ведаў сталаярку. Яго запрашалі чытаць псалтыр над памерлымі, а жонка Якава – Лісавета – была непісьменнай.

Пад саламянай страхой вялікай хаты Лепешавых не ведалі голаду. Іх сыны – Бог тройцу любіць – рана зразумелі, што народжаныя для працы. Запрэгчы каня ў калёсы, зняць колы і змазаць дзёгцем, касьба – справа для Івана прывычная. У пятым класе Ваня зачараваўся, а потым шмат разоў перачытваў «Мёртвыя душы» Гоголя. І прыйшлі да яго Янка Купала, Якуб Колас, Кандрат Крапіва...

пастаянным пошуку, ствараць – нязменны прынцып Лепешава.

Абарона ж доктарскай дысертацыі (1985 г.) не абышлася без «стукацтва». Нехта з апанентаў напамніў вучонаму савету аб ГУЛАГаўскім мінулым спашукальніка. Пра падобных «нехта» слушна сказаў Феагнід-грэк: «Не, не стаць галаве раба прамоў, ганарлівай».

Прайшоў час, і Лепешаў атрымаў строга канфідэнцыяльнае пісьмо з Масквы ад доктара філалогіі Талстога – унука Льва Мікалаевіча Талстога: «Пішу Вам, каб супакоіць Вашу душу...». Мікіта Ільч Талстой даў станоўчае («закрытае») заключэнне аб доктарскай дысертацыі Лепешава, і яго прыняў Экспертны савет.

«В своей стране я словно ностранец»

У кватэры прафесара Лепешава ёсць вялікая шафа, у ёй – сорок чатыры скрынчкі. Гэта ўнікальная картатэка збіральніка, жніцца і сейбіта словаў, фразеалагізмаў, прыказак... Тысячы прачытаных кніг, дзесяцігоддзі інтэлектуальнай працы, лекцыі, «уласны збор твораў» у трыццаці пяці кнігах. Разгорнем «Дазнанні». У гэтай кнізе Лепешаў – вучоны і грамадзянін, патрыёт, беларус. Ён не можа спяваць оды двухмоўю. Прызнаючы рускі геній Пушкіна-паэта, Лепешаў не заплюшчвае вочы на яго імперска-расійскія настроі. Ён, як некалі Ларыса Геніюш, пакутуе ад таго, што «сёння на пласе родная мова».

– Хоць мы з Іванам Якаўлевічам і

сустрэкаемся «гады ў рады», але і пры рэдкіх сустрэчах ён азарае цябе, цісне руку тваю – уласнай, якая збірае скарбы, ён пеціць іх і аберагае. А гэта скарбы нашага слова, трапяткога і доверлівага, як – несумнення! – і душа Лепешава, – кажа старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў, паэт Юрка Голуб. – Ён, Іван Якаўлевіч, і свой «Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў» падпісаў незабыўна і нечакана: «Дай, Божа, каб усё было гожа, а што не гожа – не дай, Божа». Ды і сам Лепешаў – чалавек прыгожы. Асоба, постаць. А ў сваёй кроўнай справе – усяму галава.

Вадзім ЖУРАЎЛЁЎ

«Годен под пули, без вести годен пропасть»

У Луі Арагона ў «Вальсе дваццацігадовых» ёсць характарыстыка «гарматнага мяса»:

Годен для ветра, для грязи, для тьмы.
Годен под пули. Годен для марша.
Годен легендой бродить меж людьми.

У 1944 годзе Іван Лепешаў стаў калымётчыкам. Ён удзельнічаў у штурме горада Інстэрбурга, крэпасці Пілау (Усходняя Прусія), узнагароджаны медалямі «За адвагу», «За баявыя заслугі», «За ўзяцце Кёнігсберга» і інш. Прафесар Лепешаў дагэтуль носіць у

сабе кавалачак варожага «жалеза». Ваенныя хірургі двойчы аперывалі параненага, але палічылі, што асколак, замерлы ля пазванка, бяспечней не чапаць...

Тады чаму – «зраднік Радзімы», чаму – ахвяра ГУЛАГа? У «віцебскі перыяд» жыцця Лепешава быў архі-драматычны момант: у 1943 годзе ён, юнак, быў загнаны фашыстамі ў паліцаі. Уцякаў, але быў схоплены гестапаўцамі і кінуты ў Круглянскую турму. Яго збівалі, цкавалі сабакамі... Без вестак не прапаў – вызваленне прыйшло з Усходу.

Развітанне ў шолаху лістоты

Такія выданні сёння, як правіла, застаюцца па-за ўвагай бібліятэк і шырокай грамады кніжнікаў. Прычына? Тыраж. Вось і ў шчылівай споведзі лаўрэата Ленінскай прэміі Леаніда Левіна пра Вялікую Айчынную – «Война и любовь» (Мінск: «Арт дизайн», 2008), лічы, такі ж невядомы лёс. Выдадзеная накладам усяго ў 50 асобнікаў, кніга складзеная, здавалася б, дастаткова проста. Аўтар, вельмі лаканічна раскажваючы пра «сваю» вайну, у асноўным будзе апавед на лістах бацькі з фронту, на лістах трывогі і смутку.

«...Гэта не прыдуманая гісторыя. Гісторыя, не пераказаная вусна. Гэта гісторыя, напісаная шэсцьдзесят гадоў таму. Гісторыя маіх бацькоў. Гісторыя на паштоўках ваенных гадоў. Гісторыя, напісаная іх почыркам, іх пачуццямі, іх клопатамі адзін пра аднаго, клопатам пра дзяцей. Пісьмы без крыкаў пра

будні вайны. Пісьмо бацькі. Салдата, які вярнуўся ў разбураны Мінск. Ля дрэва, якое разам з маці пасадзілі да вайны пад вакном дома. Дрэва выжыла. Мама – не. Перачытваеш пісьмы і трапляеш у тую сітуацыю, у якой сам быў дзіцем. У якой былі нашы родныя, блізкія».

Сапраўды, лісты, паштоўкі, што ішлі з вайны, не напоўненыя гераізмам, аповедамі пра мужнасць. Хоць гераізм прысутнічае тут, ён – у надзвычайнай сіле суперажывання, з якім думаюць адзін пра аднаго блізкія людзі.

8 чэрвеня 1945 года а чацвёртай гадзіне раніцы салдат вяртаецца ў родны горад. Сям’я яшчэ ў эвакуацыі. Але ўжо вядомыя і асабістыя страты... «Толькі світанак прыўзняўся, .. асвятляецца змрочны малонак разбурэння роднага горада. Увесь шлях да Пушкінскага пасёлка прайшоў пешшу. Ціха і

бязгучна было наўкола. Ніводнага спатканага чалавека. Толькі крокі патруля чутныя ўдалечыні. Там, дзе былі густа заселеныя месцы, цяпер ці пустэча, ці поле. Пушкінскі пасёлак захаваўся, сёе-тое разбурана. І сустрэла мяне каля дома ў садочку адзінае дрэўца з тых, што я пасадзіў перад вайной. Вырасла яно за гэтыя чатыры гады, стала кучаравым. Доўга стаяў і прыслухоўваўся да шолаху лістоты. Ранішні вятрыска шапацеў лісточкамі, і мяне агарнуў сум, аж сэрца сціснулася. Успомнілася, як Ліза мне якраз гэтае дрэўца дапамагала садзіць. У шолаху лістоты я пачуў яе ціхую гаворку. І падалося мне, што яна просіць агледзецца вакол – не адзінока стаіць гэтае дрэва, а захаваліся яшчэ кусты, пасаджаныя разам. Абняў я дрэўца, і пасыпаліся на мяне цяжкія кроплі расы, і развітаўся я з Лізай...

Пішу гэтае пісьмо, і ўпершыню ў маім жыцці з вачэй капаюць слёзы, і не саромяюся іх».

Калі агледзецца зараз зробленае ў мастацтве Леанідам Левіным, то пачы-

наеш разумець, што і гэтыя лісты з вайны, якія праз дзесяцігоддзі захоўвае майстар, – тое асаблівае эмацыянальнае ўзвышэнне, што дапамагло яго работам адбыцца як з’явам, што ўзьяло мастака на недасягальныя вышыні. Можна дзесяткі, сотні разоў наведвацца ў Хатынь, і штораз пранізіла кранае душу зробленае, выдзеленае мастакамі з рэчаіснасці, са спаленай Хатыні. А новая работа Леаніда Левіна ў Чырвоным Берэзе Жлобінскага раёна... Упэўнены, шукаючы выяўленчыя сродкі, каб раскажаць пра шматгалосы боль усіх, хто прайшоў праз дзіцячыя канцлагеры, мастак трымаў у памяці і бацькавыя лісты.

Кніга «Война и любовь» багата ілюстраваная матэрыяламі з сямейнага архіва Левіных, уражвае і графічнай, дызайнерскай работай – адказна парупіўся мастак Уладзімір Шоўк, творца ў кніжным свеце вядомы і ініцыятыўны.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Рэгіён

Адкуль Віліі выток

Вёску Бязозкі, што ў Докшыцкім раёне, і яе ваколіцы ў нас называюць Бязозкаўскім краем. Лес – ягонае багацце. Лясы Бязозкаўскага лясніцтва займаюць плошчу 8 890 гектараў. Гэта сасновыя бары, бярозавыя гаі і маладыя дубровы. Улетку яны вабяць да сябе духмяным водарам чарніцаў і суніцаў. А ўвосень тут можна з асалодаю блукаць грыбнымі сцяжынкамі.

Каля невялічкай вёскі Гарадзішча, што затаілася сярод густых лясоў, ёсць знакамітая ў мясцовага насельніцтва гара – «булка», цікавае воку месца. Узгорак вышынёю 7 з паловаю метраў мае стромкія схілы. Пляцоўка памерам 60х40 метраў. З усходняга, паўднёвага і паўднёва-ўсходняга бакоў прымыкае забалочаная пойма ракі Вілія. У 1949 і 1971 гадах гару абследаваў Аляксей Мітрафанаў. Культурны пласт 0,5–0,6 метра. Знойдзеныя абломкі глінянага штрыхаванага посуду, абпаленыя камяні і кавалкі шлаку, што дае магчымасць аднесці помнік да III–

II стагоддзяў да нашай эры. (Паводле народнага падання, гара была насыпаная салдатамі арміі Напалеона падчас вайны 1812 года.)

Адметнасць Бязозкаўскага краю – выток ракі Віліі, пра якую народ склаў нямала паданняў. Згодна з адным, у вёсцы Шыленцы калісьці жыў кравец Сцяпан. Гэта быў слыны майстар, які карыстаўся пашанай і жыў заможна. Але хадзіў хлопец невясёлы, бо не было ў яго жонкі-красуні. Шмат было прыгожых дзяўчатак, гатовых выйсці за Сцяпана замуж, ды сэрца яго было палоненае адной. Звалі яе Ульяна або Вяльяна. Скажа, бывала, хлопец да яе слова ласкавае, – а яна загарыцца, як макаў цвет, ды маўчыць. Хмурыцца юнак, бо праўды не ведае. Не ведае таго, што яна да яго ўсім сэрцам хінецца, ды толькі сарамлівае дзявочыя нявольніцы.

Сцяпан доўга цяпеў пакуты каханна, але далей трываць не было моцы. І аднойчы апоўначы выйшаў хлопец у поле, стаў на крыжавых дарогах і выклікаў нячыстую сілу.

Задумаў Сцяпан аддаць нячысціку сваю душу. Тут жа зашумеў лес ад ветру-буры, з чатырох дарог падняўся пясок смерчам, а з цемры з'явіўся перад Сцяпанам у абліччы смардзючага казла нячысцік і запытаўся пра жаданне.

Пачуўшы, што справа ідзе пра цнатлівую дзяўчыну, акрамя хлапечай душы ён запатрабаваў яшчэ, каб Сцяпан зняў з сябе і разбіў каменем крыжык. Збялеў хлопец ад такой прапановы, але чаго не зробіш, каб атрымаць каханую. І вось пайшоў ён у бок сцяжыны, дзе ляжаў камень, зняў з шыі крыжык, сабраўся біць яго каменем. І як толькі ўзняў Сцяпан руку з каменем, у той жа момант сам ператварыўся ў камень. А з неба ўдарыў пярун і распластаў неабачлівага чорта.

Назаўтра людзі доўга шукалі краўца Сцяпана дома, у полі і ў лесе. І толькі ў лагчыне, калі знайшлі каля ростаняў скамянелага Сцяпана, усё зразумелі. Як дачулася Вяльяна, што стала з яе любым, пабегла ў поле і, абняўшы камень, прыпала да яго, залілася горкім, няўцешным плачам. Плакала яна ўвесь дзень і ўсю ноч, а раніцою з слезаў яе з-пад каменя прабілася крыніца. Вяльяна ж аддала Богу душу. Дзяўчыну пахавалі, а на яе магіле пабудавалі царкву.

Крыніца з-пад каменя разлілася па ваколіцах, ператварыла лагчыну ў непразнае балота, якое людзі назвалі Шыленскім, або Кравецкім, і паплыла ў свет празрыстай рэчкай. Спачатку прызвалі рэчку гэтую ў памяць пра Вяльяну Вельяй, а пазней назва стала гучаць як Вілія.

У цэнтры вёскі Шклянцы да нашых дзён захаваўся камень-следавік, што ляжаў каля ўвахода ў царкву, якую ў 1930-я гады спалілі атэісты. Згодна з паданнем, след на камяні пакінула Найсвятая Багародзіца. Можна меркаваць, што тут калісьці было сакральнае месца з паклонным каменем, а побач – могільнік.

Бярэзінскі край багаты і на іншыя помнікі, слаўны гістарычнымі падзеямі і асобамі. На гары за вёскай Вілейка захаваўся помнік культувага дойдства – былы касцёл віленскіх манахаў, пабудаваны з дрэва ў XVIII стагоддзі. Старажылы вёскі казалі, што касцёл узведзены без адзінага цвіка.

Шмат выпрабаванняў выпала на долю мясцовых жыхароў у гады Вялікай Айчыннай вайны. Многія з іх мужна змагаліся на фронце, у партызаных і паклалі на алтар Перамогі свае жыццё.

Вёска Кромавічы – радзіма

Героя Савецкага Саюза капітана Аляксандра Іванавіча Чэрныша, які вызначыўся ў час вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у аперацыі «Бабурыскі кацёл».

На ўскрайку вёскі Бязозка пахаваныя партызаны брыгады «Жалызняк». У 1964 годзе тут быў пастаўлены абеліск.

У полі на захад ад вёскі Вілейка знаходзіцца Курган памяці. 24 чэрвеня 1943 года акупанты спалілі 39 жыхароў вёскі. У 1967 годзе на тым месцы быў насыпаны курган, на вяршыне якога пастаўлены абеліск.

У цэнтры вёскі Жамойск 25 мая 1943 года ў час правядзення карнай аперацыі «Котбус» гітлераўцы спалілі 27 мясцовых жыхароў. У 1967 годзе тут пастаўлены абеліск.

Ёсць у Бязозкаўскім краі і вытокі талентаў. У вёсцы Вешкі нарадзіўся беларускі кампазітар Несеяр Фёдаравіч Сакалоўскі. Вёска Шклянцы – радзіма паэта і журналіста Эдуарда Зубрыцкага. У вёсцы Вітунічы нарадзіўся мастак і літаратар Анатоль Кірвель.

Фёдар ПАЛАЧАНІН,
г. Докшыцы

Наш каляндар

Антон Рафаілавіч БРАДОЎСКИ – вядомы віцебскі калекцыянер і грамадскі дзеяч, адзін з заснавальнікаў беларускага музейнага будаўніцтва ў першыя гады савецкай улады.

Нарадзіўся А.Р. Бradoўскі 3 кастрычніка (паводле старога стылю) 1859 г. у г. Новаалександраўску Ковенскай губерні (цяпер – г. Зарасай, Літва) у сям'і рабочага. Пасля заканчэння павятовага вучылішча Бradoўскі паступае на службу. Семнаццацігадовым юнаком ён пачынае барацьбу з рэлігіяй, за што хутка быў звольнены са службы. Пасля гэтага выпадковая работа і прыватныя ўрокі сталі адзіным сродкам існавання маладога чалавека. Цяга да навукі прымуслі Бradoўскага думаць пра паступленне ва ўніверсітэт. Але з-за адсутнасці сродкаў ажыццявіць мару не ўдалося. Аднак Бradoўскі вельмі шмат працуе, займаецца самаадукацыяй, наведвае лекцыі вядомых вучоных. Ён вывучыў археалогію, палеанталогію, архітэктурную, некаторы час нават з поспехам выкладаў архітэктурную, геадэзію, чарчэнне і маляванне. Пра высокую кваліфікацыю А.Р. Бradoўскага гаворыць і тое, што ў 1882–1892 гг. яго запрасілі ўдзельнічаць у будаўніцтве ваенных умацаванняў у Коўне і Лібаве. Затым Антон Рафаілавіч працуе чарчэжнікам і інжынерам упраўлення Віленскай ваеннай акругі. Яму даручаюць адказныя работы па будаўніцтве ў Вільні помнікаў.

У 1915 г. А.Р. Бradoўскі пераязджае ў Віцебск. Тут яго заспела Кастрычніцкая рэвалюцыя. У кастрычніку 1918 г. Віцебскія ўлады звярнуліся да інтэлігенцыі горада з просьбай дапамагчы наладзіць народную асвету. Многія гараджане адгукнуліся на гэты заклік. Сярод іх быў і А.Р. Бradoўскі. Ён прапанаваў аднавіць у Віцебску дзяржаўны музей і выказаў жаданне перадаць у дар гораду сваю багатую калекцыю твораў мастацтва і нумізматыкі.

Амаль 50 гадоў Антон Рафаілавіч збіраў манеты і медалі, прадметы археа-

логіі і даўніны, мастацтва і народнага ўмельства. З часам складалася калекцыя, роўнай якой у тыя гады ў прыватных асобаў не было. Так, напрыклад, Бradoўскі меў 15 экзэмпляраў (з 956 вядомых у СССР і за мяжой) так званых яфімкаў. У калекцыі былі манеты старажытнагрэчаскія, візантыйскія, арабскія, Залатой Арды і інш.

Будынак, дзе меркавалася разгарнуць экспазіцыю, быў не прыстасаваны для музея, патрабаваў рамонт. Спатрэбілася некалькі месяцаў напружанай працы, каб падрыхтаваць вітрыны і аформіць іх. Антон Рафаілавіч сам маляваў, складалаў планы экспазіцыі, займаўся будаўніцтвам.

Адкрыццё Віцебскага гісторыка-археалагічнага музея адбылося ў 1919 г. І з таго часу цягам 9 гадоў Бradoўскі штодзённа клапаціўся аб папаўненні калекцыі, афармляў новыя стэнды, рабіў экспазіцыі. Дзякуючы яго намаганням музей папоўніўся унікальнай калекцыяй віцябчаніна В.П. Федаровіча, часткай калекцыі Віленскай ваеннай акругі. Антон Рафаілавіч ездзіў па Віцебшчыне, у былых панскіх маёнтках знаходзіў унікальныя экспанаты. Ён быў членам камісіі па ахове помнікаў даўніны і мастацтва і шмат зрабіў дзеля захавання помнікаў архітэктурны. У 1925 г. Антона Рафаілавіча абіраюць членам праўлення акруговага таварыства краязнаўства.

Захапляўся А.Р. Бradoўскі і калекцыянаваннем кніг. На паліцах яго бібліятэкі было 2200 тамоў. Тут былі багата прадстаўленая руская класіка, папулярныя творы замежных пісьменнікаў, працы вядомых вучоных Брэма, Ціміразева і выданні трохсотгадовай даўніны.

Штодзённая цяжкая праца адбілася на здароўі Бradoўскага. У 1924 г. ён пакідае кіраванне музеем. Памёр А.Р. Бradoўскі 17 сакавіка 1928 г.

Паводле
А. ПАДЛІПСКАГА

На сучасным носьбіце

Абрад у фармаце DVD

Фальклорна-абрадавая скарбонка беларусаў назапасіла столькі цудоўных песень, танцаў і гульніў, што дзіву даецца ад гэтых пясчынак народнай мудрасці. І ўладам пара звярнуць увагу на мудрагелістасць творчасці, якая яшчэ захавалася ў розных кутках нашай краіны.

Непаўторнасць і мілагучнасць песні, што спяваюць у вёсцы на дзяржаўным ці народным свяце, кранаюць душу як беларуса так і замежніка. Вось і знайшліся людзі апантаныя, улюбёныя ў фальклорныя здабыткі, якія працуюць на студыі «Брэндстар» і ладзяць паездкі па Жыткавіцкім краі, дзе яшчэ захаваліся старадаўнія традыцыі святкавання Юр'я, Калядаў, вяселляў і іншых народных свят. Дзякуючы гэтым вандроўкам на відэа было запісана шмат абрадаў, якія ўмясціліся на DVD «Традыцыі беларускага народа» і можа стаць дапаможнікам у навучальных установах культуры і мастацтва, у школах і дзіцячых садках. Акрамя таго было запісана яшчэ 3 дыскі народнага фальклору, у выкананні гуртоў «Сцяжынка», «Спасайка» і «Маладзіцы маладыя».

Традыцыйную культуру шануюць не толькі кіраўнікі Жыткавіцкага раёвынканкама, журналісты мясцовых газет і радыё, але і людзі ў розных раёнах краіны. Гэта бачна падчас многіх паездак па Беларусі. Ды і дзіву даецца, як вясцоўцы знаходзяць час на спевы і абрады, зрабіўшы ўсё па гаспадарцы, збіраюцца, каб спяваць і танцаваць...

Рады, што значнасць нашай працы разумее мясцовы фермер Міхаіл Шруб і ягоная жонка Кацярына. Дзякуючы іх фінансавай падтрымцы выйшлі некалькі кампакт-кружэлак.

Нездарма кажуць, што песня – душа народа. А тое, што цяпер запісваецца на электронныя носьбіты, застанеца жыццём. І прафесійныя выканаўцы змогуць знайсці тут сабе па гусце. Як знаходзіць, напрыклад, Дзяржаўны акадэмічны народны хор Беларусі імя Г.І. Цітовіча пад кіраўніцтвам Міхаіла Дрынеўскага.

Мікола КОТАЎ,
арганізатар відэі і аўдыё запісаў

«Мемарыял Вітаўта»

Жыццё вялікага князя літоўскага Вітаўта ахутанае мноствам легендаў і таямніц. У грамадскай свядомасці сучасных беларусаў, літоўцаў, украінцаў склаўся вобраз адвольнага старэатыпны вобраз гэтага чалавека. Вялікі стра- тэга, які пашырыў межы сваёй дзяржавы ад Балтыйскага да Чорнага мораў. Военачальнік, якому па праве належаў гонар перамогі над Тэўтонскім ордэнам у Грунвальдскай бітве. Мудры палітык, які жыў у саюзе з суседнімі дзяржавамі – Польшчай, Залатою Ардой, рускімі княствамі... Многія рысы гэтага вобраза былі сфармаваны яшчэ так званай «Пахвалою Вітаўта», складзенай пры велікакняжацкім двары неўзабаве пасля смерці Вітаўта ў 1430 годзе. «Яко же бы мощно кому испытати высота небесная и глубина морская, тоже бы исповедати мощно сила и храбрость того славного господаря», – не скупіўся на красамоўства стваральнік гэтага афіцыйнага твора.

Безумоўна, найбольш аб'ектыўнае ўяўленне пра асобу Вітаўта і пра тагачасную эпоху могуць даць дакументы, напісаныя пры яго жыцці. А ўжо гістарычныя матэрыялы, пакінутыя самім Вітаўтам, – літаральна на вагу золата. Адным з такіх з'яўляецца твор, які атрымаў у польскай гістарычнай навуцы назву «Мемарыял Вітаўта», а ў літоўскай – «Скарга Вітаўта». Гэты невялікі тэкст быў знойдзены ў XIX стагоддзі ў адной з старажытных канцылярскіх кніг Тэўтонскага ордэна, якая захоўвалася ў Кёнігсбергскім гайнэ архіве пад нумарам А228. Цяпер рукапіс знаходзіцца ў Берлінскім архіве «Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz», дзе мае сінтуру ХХ. НА, OF, Nr. 1b. У фаліанце змешчаны тэксты пагадненняў, якія Тэўтонскі ордэн заключаў у XIII–XIV стагоддзях з польскімі, рускімі і літоўскімі князямі. Сярод гэтых дакументаў на аркушах 22b–24b запісаны і «Мемарыял». Упершыню помнік быў надрукаваны ў 1863 годзе ў серыі «Scriptores rerum Prussicarum» нямецкім вучоным Т. Гіршам: ён і прапанаваў датаваць гэты тэкст 1390 годам. Паколькі апаваданне ў творы вядзецца ад імя самога Вітаўта, сталі зразумелымі і абставіны яго стварэння. Як вядома, у той час князь узяў чарговае паўстанне супраць свайго стрыечнага брата – караля Польшчы і вярхоўнага князя Літвы Уладзіслава Ягайлы. Па падтрымку Вітаўт звярнуўся да Тэўтонскага ордэна і быў вымушаны растлумачыць магістру сваю ранейшую палітыку. Вызначаны жанравы прыналежнасць «Мемарыяла», важна адзначыць, што гэта не эпістальны помнік, бо назва Віцебска даецца ў ім ажно ў трох розных формах. Калі б Вітаўт альбо яго канцылярскі пісалі ўласнаручна нейкае пасланне, наўрад ці яны дапусцілі б такі арфаграфічны разнабой. Такім чынам, «Мемарыял» – гэта, па сутнасці, да слоўны запіс выступлення Вітаўта перад кіраўніцтвам Тэўтонскага ордэна, запіс, зроблены на

слых адным з крыжацкіх пісараў на сярэдневерхняемецкім дыялекце. Але застаецца пытанне: на якой мове выступаў сам Вітаўт? Некаторыя славянскія ў тэксце, напрыклад, «temenitzen» (цямяніца), дазваляюць меркаваць, што будучы ўладар ВКЛ хаця б часткова карыстаўся тагачаснай мовай Заходняй Русі. Тэкст, запісаны са словаў Вітаўта, зразумела, мае велізарнае значэнне для даследавання гісторыі ВКЛ, у тым ліку беларускіх зямель – віцебскага, краўскага, гальшанскага, друцкага, наваградскага княстваў. Але не менш цікавы «Мемарыял» для вывучэння асобы самога Вітаўта, якому давалася вельмі шмат званняў, перш чым ён у 1392 годзе стаў гаспадаром Літвы і Русі. Тут мы бачым Вітаўта не ў велічы і славе, а ў ганеннях і прыніжэннях. Падобна да біблейскага цара Давіда, на сваім шляху да ўлады перажыў князь шматлікія нягоды: і забойства бацькоў, і Краўскую турму, з якой уцёк, пераапрабуючыся ў жаночае адзенне, і ганьбу, і хлеб чужыны. У выпрабаваннях гартваўся характар будучага Вітаўта Вялікага. «Мемарыял» дае таксама унікальную магчымасць убачыць Вітаўта як сем'яніна: у старажытным нямецкім тэксце добра перададзеныя пяшчота, з якой ён гаварыў пра сваю дачку Соф'ю. Помнік мае вельмі значную каштоўнасць і для гісторыі беларускай культуры.

Як устанавіў у свой час польскі гісторык С. Смолька, першая частка гэтага твора, у якой апісаны падзеі з 1341 па 1382 год, з'яўляецца найбольш ранняй рэдакцыяй «Летапісца вялікіх князёў літоўскіх», выдатнага ўзору старажытнай беларускай літаратуры. Апроч таго, у «Мемарыяле» згадваецца залаты пояс, які гальшанскі князь Іван Альгімантавіч падарыў Ягайлу. Магчыма, гэта першае ўпамінанне ў гістарычных крыніцах пра той самы срэбны пазалочаны пояс, які цяпер экспануецца ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь і толькі ўмоўна называецца «поясам Вітаўта».

На жаль, у беларускай гістарыяграфіі «Мемарыял» яшчэ мала вывучаны. Справа ў тым, што выданне «Scriptores rerum Prussicarum» да нядаўніх часоў з'яўлялася бібліяграфічнай рэдкасцю ў Беларусі. Яго няма ні ў Нацыянальнай бібліятэцы, ні ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы Нацыянальнай акадэміі навук. Не спрыяла лепшаму знаёмству з «Мемарыялам» і яго даволі складаная мова: яна істотна адрозніваецца ад сучаснай нямецкай. Толькі пачатковая частка «Мемарыяла», якая ахоплівае перыяд да каранацыі Ягайлы, была перакладзена на польскую мову Ф. Канечным і выдадзена ў 1924 годзе ў хрэстаматый для сярэдняй школы. У Літве яшчэ да Другой сусветнай вайны асобнае даследаванне прысвяціў «Мемарыялу» К. Альмінаўскіс, якому таксама належаць рэдакцыя і пераклад твора на літоўскую мову, надрукаваны ў 1971 годзе. Але і ў гэтым апошнім перакладзе чамусьці прапушчана адна фраза. Да таго ж, абедзве публікацыі К. Альмінаўскіса – і 1939, і 1971 года – таксама адсутнічаюць у айчынных кнігасховішчах. Новы пераклад «Мемарыяла Вітаўта», які публікуецца ўпершыню, зроблены паводле выдання Т. Гірша. Выкарыстоўваліся 16-томны слоўнік нямецкай мовы братоў Грым і слоўнік сярэдневерхняемецкага дыялекту В. Мюлера і Ф. Царнке. Таксама была праведзена зверка з польскім і літоўскім (1971 года) тэкстамі. Максімальна захаваныя стылістычныя і сінтаксічныя асаблівасці арыгінала. У квадратных дужках пададзена арыгінальнае напісанне імёнаў уласных, у круглых – даюцца словы, якіх няма ў нямецкім тэксце, але якія патрэбныя для лепшага разумення сэнсу.

Алег ЛІЦКЕВІЧ
(Паводле часопіса
«Беларуская думка»)

(Тэкст «Мемарыяла»
будзе друкавацца
ў наступным нумары)

Асноўныя даты і падзеі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага

(Працяг. Пачатак у №№ 33–38)

Пасля смерці Баторыя каралём польскім і вялікім князем літоўскім быў абраны шведскі каралевіч Жыгімонт III Ваза (1587–1632), які імкнуўся мець падтрымку магнатаў і шляхты ВКЛ. 28 студзеня 1588 года ён выдаў прывілей, якім зацвярджаўся новы (трэці) Статут Вялікага Княства Літоўскага. Пасля смерці Баторыя заняў і шведскі трон. У сваёй палітыцы ён намагаўся знішчыць у Рэчы Паспалітай рэфармацыю і вярнуць былая пазіцыі каталіцкай царквы пры падтрымцы ордэна езуітаў. У 1596 годзе ў час абвешчэння Берасцейскай уніі Жыгімонт падтрымаў іерархію і царкоўны сабор уніяты Беларусі і Украіны. Як шчыры католік, Жыгімонт усяляк падтрымліваў ідэю уніі і дапамагаў ажыццяўляць яе, але як палітык і кіраўнік дзяржавы вымушаны быў лічыцца з рэальным становішчам у краіне і за яе межамі, таму ён далучыўся да пастановаў соймаў Рэчы Паспалітай 1609, 1618 і 1631 гг., якія гарантавалі правы праваслаўных.

У 1599 г. шведскія пратэстанты скінулі Жыгімонта з трона і абралі замест яго дзядзьку Карла IX, што прывяло да вайны Рэчы Паспалітай са Швецыяй (1600–1629). Пад час вайны ў 1605 г. войска Рэчы Паспалітай на чале з Я.К. Хадкевічам ушчэнт разбіла шведскае войска пад Кірхгольмам, аднак выкарыстаць вынікі перамогі Жыгімонт не здолеў. Актыўная знешняя палітыка Рэчы Паспалітай у пачатку XVII ст. была прыпыненая Зэбжыдоўскага рокашам (1606–1609), калі частка магнатаў і шляхты на чале з кракаўскім ваяводам М. Зэбжыдоўскім і падчасым ВКЛ Я. Радзівілам падняла зброю супраць Жыгімонта III, каб не даць яму ўстанавіць абсалютную ўладу і дэтранізаваць яго. Рокаш пацярпеў няўдачу, але і кароль быў вымушаны адмовіцца ад рэформы ўлады на сваю карысць. Пазней Жыгімонт III захапіўся новым планам, прапанаваным групай магнатаў і шляхты, – далучыць Маскоўскую дзяржаву да Рэчы Паспалітай у якасці члена федэрацыі або заключыць саюз, але з каралевічам польскім у якасці цара. З гэтай мэтай кароль разам з магнатамі і шляхтай падтрымаў Ілжэдзімітрыя II, але, калі апошняму не ўдалося захапіць Маскву, Жыгімонт пачаў рыхтавацца да вайны. У час вайны Рэчы Паспалітай з Расіяй (1609–1618) войска Рэчы Паспалітай, разбіўшы маскоўскае войска каля Клушына (пад Гжацкам), падышло да Масквы, дзе адбыўся пераварот, у выніку якога сын Жыгімонта каралевіч Уладзіслаў быў абвешчаны расійскім царом. У 1610 г. войска Рэчы Паспалітай заняло Маскву. Жыгімонт не адпусціў сына ў

Расію, ён больш схіляўся да дзяржаўнай уніі Рэчы Паспалітай з Расіяй. 22–26 кастрычніка 1612 года апалчэнне пад кіраўніцтвам К. Мініна і Дз. Пажарскага вызваліла Маскву, а ў лютым 1613 г. земскі сабор выбраў на царскі трон Міхаіла Фёдаравіча Раманава. У 1617–1618 гг. каралевіч Уладзіслаў, які меў тытул цара маскоўскага і ўсяе Русі, сам узначаліў паход на Маскву, падчас якога расійскія ваяводы здавалі «на імя царскае» гарады, але вычарпаныя баявыя рэсурсы і вялікія страты ў людзях прымусілі абодва бакі пайсці на перамовы. У 1618 г. было заключана Дзюлінскае перамір'е, паводле якога да ВКЛ адышлі землі Смаленшчыны з гарадамі Смаленск, Белы, Дарагабуж, Сярпейск, Рослаў, а таксама Старадуб і Трубчэўск, да Польшчы – Чарнігаў, Ноўгарад-Северскі, Глухаў, Лебядзін і Ахтырка на Украіне. Каралевіч Уладзіслаў захаваў тытул расійскага цара, але і Міхаіл Фёдаравіч застаўся на троне. Адною з прычын няўдалых паходаў у Расію была пастаянная напружанасць ва ўзаемаадносінах з Аўстрыяй, Малдовай, Крымам і Турцыяй.

На працягу XVII ст. Рэч Паспалітая вяла кровапралітныя войны з Турцыяй (у 1620–1621, 1667, 1672–1676, 1683–1699 гг.). У 1620 г. у бітве каля Цацоры на р. Прут польскае войска было разбітае турэцка-татарскай арміяй, але ў Хацінскай бітве 1621 г. турэцкае войска вымушана было адступіць. Пасля смерці Жыгімонта каралём польскім і вялікім князем літоўскім быў абраны яго сын Уладзіслаў IV Ваза (1632–1648). Выкарыстаўшы міжуладдзе ў Рэчы Паспалітай, цар Міхаіл Фёдаравіч пачаў вайну з Рэччу Паспалітай (1632–1634). Расійскія войскі ўзялі ў аблогу Смаленск, але горад яе вытрымаў. Маскоўская армія была акружаная войскам на чале з каралём і капітулявала. Палянаўскі мір 1634 г. пацвердзіў умовы Дзюлінскага перамір'я аб пераходзе Смаленскага ваяводства ў склад ВКЛ. Кароль Уладзіслаў быў вымушаны адмовіцца ад тытула расійскага цара. У апошнія гады жыцця кароль Уладзіслаў распрацоўваў планы вялікай вайны супраць Турцыі і Крымскага ханства. Ён разлічваў на саюз з Расіяй і на украінскае казацтва, але гэта выклікала незадавальненне магнатаў і зможнай шляхты, якія абвінавачвалі караля ў падрыхтоўцы дзяржаўнага перавароту. Уладзіслаў вымушаны быў адмовіцца ад планаў вайны з Турцыяй.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ
(Працяг будзе)

Яўхім Карскі на Клецьчыне

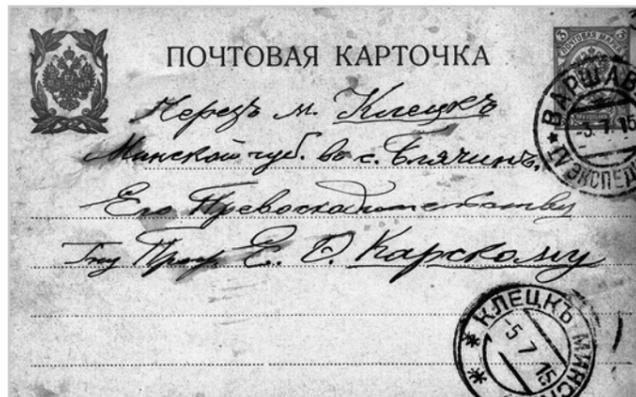
У біяграфіях вялікіх людзей, напэўна, заўсёды будуць адкрывацца новыя старонкі, да пары нявывучаныя і неадследваныя. У біяграфіі акадэміка Я.Ф. Карскага адной з такіх старонак, да нядаўняга часу, былі факты, звязаныя з яго знаходжаннем на Клецьчыне – заходняй частцы былога Слуцкага павета Мінскай губерні. Акадэмік некалькі разоў наведваў гэты рэгіён не толькі з навуковымі, але і з асабістымі мэтамі. Аднак аб гэтым раённая кніга «Памяць» не згадвае ніводным радком.

Упершыню Я. Карскі наведаў Клецьку летам 1898 г. У чэрвені ён працаваў у Маскоўскім публічным і Румянцаўскім музеі, бібліятэцы Троіца-Сергіевай лаўры. А з Масквы напрыканцы месяца накіраваўся ў Слуцкі павет. Мэтай паездкі было азнаямленне з рукапіснымі зборамі Слуцка і назіранне за народнымі гаворкамі некаторых мясцовасцяў. Вучоны наведаў Клецьку, дзе сустрэўся з міравым суддзёй Чудоўскім. У выкладчыка Варшаўскага універсітэта і судзі аказаўся агульны інтарэс – філалогія. Незадоўга перад гэтым у рэдакцыю «Русского филологического вестника» паступіў артыкул «Н. Чудовский. Материалы для изучения белорусских говоров. Слуцкий говор» Асобныя палажэнні публікацыі выклікалі сумненні Я. Карскага, які рабіў заўвагі і пасляслоўе да гэтай працы, і падштурхнулі яго да сустрэчы з аўтарам. Менавіта гутарка з М. Чудоўскім прымусіла Я. Карскага наведаць Баслоўцы і Падлессе каля Слуцка, каб самому пераканацца ў даставернасці прыведзеных ім звестак.

На жаль, пра самога М. Чудоўскага фактаў вельмі мала. Вядома толькі, што ён быў ураджэнцам Наваградскага павета, скончыў матэматычны факультэт нейкай вышэйшай навучаль-

сандра з надпісам на адваротным баку: «На добрую память моим дорогим и незабвенным родственникам от А. Ф. Н. 28 июня 1898». Хучэй за ўсё, ён падарыў гэты здымак Івану ў дзень прыезда, або ў дзень ад'езда. Паколькі паездка насіла не прыватны, а навуковы характар, Карскі наўрад ці меў шмат часу для гасцявання. Верагодна, візіт у Блячын абмежаваўся 1–2 днямі: прыехалі – пераначавалі – паехалі. На падставе гэтага можна зрабіць выснову, што першае наведванне навукоўцаў Клецьчыны адбылося 27–29 чэрвеня 1898 г.

Другі раз будучы акадэмік правёў у Блячыне разам з сям'ёй: жонкай Соф'яй і дачкой Наталляй – усё лета 1900 г. Тут ім быў сабраны вялікі матэрыял для характарыстыкі гаворкі дадзенай мясцовасці. У сваім артыкуле «Заметки по белорусским говорам» Карскі прыводзіць 43 выразы пачутыя ад мясцовых жыхароў. Сярод іх даволі цікавыя: «барджэй» – хутчэй; «залажэмся» – паспрачаемся; «надоі» – учора; «кура-

Паштоўка з Варшавы ў Блячын да Я. Карскага, 1915 г.

вы» – пыльны; «прызірацца» – прыглядацца і інш. Акрамя таго, ад жонкі І. Навіцкага Надзеі Платонаўны ён запісаў польскамоўны варыянт т. зв. «Евангелістай песні», якая ўтрымлівае 12 пытанняў і адказаў, што тлумачаць значэнне лічбаў у адпаведнасці з хрысціянскім веравучэннем. Як лічыць Я. Карскі, песня гэта ўзнікла ў польскіх школах, адкуль трапіла на ўкраінскія землі, а потым і ў Беларусь. Беларускаямоўныя яе варыянты былі запісаны П. Шэйнам ў Віцебскай і Гродзенскай губернях.

Летам 1903 г. прафесар Імператарскага Варшаўскага універсітэта Я. Карскі ажыццявіў навуковую экспедыцыю па межах рассялення беларусаў. У справядачы аб гэтай экспедыцыі мы раптоўна сустракаем с. Дунайчыцы Слуцкага павета, размешчанае за 3 вярсты ад Клецька. На першы погляд выглядае незразумелым, што тут рабіў навуковец. Дунайчыцы знаходзяцца даволі далёка ад межаў беларускага этнасу і наўрад ці іх наведванне супадала з мэтамі экспедыцыі. Аднак усё становіцца ясным, калі згадаць, што менавіта пры Дунайчыцкай царкве ў 1902–1904 гг. служыў псаломшчык Фёдар Навіцкі – бацька беларускага лінгвіста. Ададлены ад бацькі на сотні вёрст сын не мог часта яго бачыць і таму выкарыстоўваў для спаткання любую магчымасць. У 1903 г. такой магчымасцю стала навуковая паездка.

Наступны, дакументальна падцверджаны, візіт Я. Карскага на Клецьчыну датаваны летам 1915 г. Хучэй за ўсё і ў перыяд з 1903 г. да 1915 г. на-

Я. Карскі, 1926 г.

вуковец прыязджаў з Варшавы ў Блячын да Івана. Матэрыяльнае становішча дазваляла прафесару рабіць такія вандрожкі, ды і адносіны паміж братамі ўвесь час былі самымі прыязнымі. Вось толькі сведчанню пра тры візіты не засталася, а можа, яны пакуль не знойдзены. Аб паездцы 1915 г. нагадваюць тры паштоўкі з Варшавы, якія адшукаў у Пецябургскім філіяле Архіва Расійскай Акадэміі Навук Аляксандр Карскі. Ён жа даслаў копіі гэтых дакументаў у Клецькі музей. Цяпер яны даступны для нашых крэатываўцаў.

Лета 1915 г. было дастаткова трыважным. Ішла Першая Сусветная вайна. У маі рускія войскі былі вымушаны пакінуць Галіцыю, неўзабаве пачалося нямецкае наступленне ў Прыбалтыцы. Аднак становішча Заходняга фронту здавалася даволі трывальным, і Варшаве, дзе жыў Я. Карскі, нібыта нічога не пагражала. Пасля заканчэння экзаменаў, ён разам з жонкай і дачкой, прыехаў на адпачынак у Блячын. Але ўжо 28 чэрвеня сюды з Варшавы прыйшла паштоўка адрасаваная «Через м. Клецьку Минской губ. в с. Блячын Его Превосходительству Проф. Е. Ф. Карскому». Яе адправіцелем быў наборшчык Людвік Нартоўскі. У ліпені ў Блячын ад яго прыйшло яшчэ дзве паштоўкі.

Трывога Л. Нартоўскага была выклікана эвакуацыяй Варшавы, якая пачалася з-за хуткага прасоўвання нямецкіх войск. Як заўсёды бывае, эвакуацыя суправаджалася бязладдзем і панікай. У паштоўцы ад 17 ліпеня Л. Нартоўскі паведамляў: «Почта у нас не действует, вдобавок, мы до сих пор не получили заработанных денег, вследствие чего мы все остаемся в крайней нужде, не зная как устроиться... Г-н Редактор (Я. Карскі) рэдагаваў «Русский филологический вестник». – А.Б.), не откажите мне в каком-нибудь совете, что делать с собой и своим семейством?». Мяркуючы па штэмпелю, гэта паштоўка трапіла ў Клецьку 22 ліпеня, а на наступны дзень была ў Блячыне. Аднак Я. Карскі ўжо пакінуў сяло. Ён выехаў у Варшаву, а адтуль, разам з універсітэтам, эвакуіраваўся ў Маскву. Потым былі дзве рускія рэвалюцыі, грамадзянская і савецка-польская вайна. Вось у такі бурлівы час Яўхім Фёдаравіч зноў апынуўся на Клецьчыне.

Адбылося гэта, калі большая частка Беларусі знаходзілася пад польскай акупацыяй. У чэрвені

1920 г. навуковец прыехаў з Мінска ў Блячын. Пра тры падзеі згадвае паэт і кампазітар С. Новік-Пяюн: «Была летняя раніца... Я ішоў з Нясвіжа ў родную вёску Лявонавічы. У той час я быў вучнем Нясвіжскай рускай гімназіі... Раптам я пачуў за сабой грукат колаў і азірнуўся. Да мяне набліжалася брычка. На брычцы сядзелі Іван Навіцкі з сяла Блячына са сваёй жонкай і нейкі барадаты чалавек у капелюшы.

– Сядай, гімназіст! Падвясём! – прамовіў чалавек з чорнай барадой.

Я падзякаваў і сеў насупраць яго. Мы паехалі.

– Гэта наш беларус! – з усмешкай сказаў Навіцкі.

– Я таксама беларус і кнігі пішу аб беларусах. Маё прозвішча Карскі Яўфіміі Фёдаравіч. Мо чуў?

Да самай павароткі ў вёску Лань (гэта кіламетраў сем) Карскі распытваў мяне аб гімназіі, аб маёй вёсцы, ці многа песень спяваюць у нас дзяўчаты і аб іншым.

І такім простым і шчырым выдаўся мне акадэмік Карскі.

Я падзякаваў за тое, што мяне падвезлі, развітаўся і павярнуў на лявонаўскую дарогу.

Карскі зняў капялюш і, ветліва ўсміхнуўшыся, сказаў:

– Да пабачэння, беларус! Вучыся добра!»

Галоўнай прычынай паездкі магло стаць жаданне Я. Карскага наведаць магілу бацькі, які памёр у 1918 г. у с. Будча. Аднак дабрацца ў Будчу з Мінска за адзін дзень было нерэальна, гэта сяло размяшчалася паміж балотамі, далёка ад асноўных шляхоў. Таму ў якасці сваеасаблівай перавалачнай базы паслужыў Блячын. Пры жаданні, адсюль за суткі можна даехаць да Будчы і вярнуцца назад. Але, найбольш верагодна, што Я. Карскі затрымаўся там на нейкі час. Прытулак ён мог знайсці ў мясцовага святара Белюспіна. Той наўрад ці адмовіў бы свайму блячынскаму «калезе», а Іван, хучэй за ўсё, суправаджаў брата ў той паездцы.

Пасля Рыжскага міру 1921 г. Клецьчына апынулася ў складзе польскай дзяржавы, а Яўхім Карскі застаўся ў Петраградзе. Цяпер ад сваякоў яго аддзялялі дзяржаўныя межы. І ўсё ж у жніўні 1926 г. ён знайшоў магчымасць чарговы раз наведаць брата Івана. У тым годзе Я. Карскага запрасілі ў Прагу на мерапрыемствы прысвечаныя ўшанаванню памяці чэшскага вучонага Францішка Палацкага. Акрамя Прагі, Карскі з жонкай пабывалі ў Браціславе, Вене, Бялградзе, Загрэбе, Любляне. Зваротны шлях ішоў праз Польшчу. 29 ліпеня акадэмік выехаў з Варшавы ў Мірацічы (Карэліцкі раён) да брата Мікалая, а адтуль накіраваўся ў Блячын. У гэты час цяжка хварэла 27-гадовая дачка І. Навіцкага Леаніла, і яе дзіця. Да таго ж абвастрыліся адносіны з вышэйшым духавенствам. Таму прыезд брата, які мог аказаць маральную падтрымку, аказаўся вельмі дарчым. Пра той візіт нагадвае фотакартка Я. Карскага, падараваная ім брату, якая цяпер захоўваецца ў Музеі гісторыі Клецьчыны; і паштоўка адпраўленая 17 жніўня да дачкі ў Ленінград. Тэкст яе вельмі кароткі:

«Дорогая Наташа!
Мы здоровы, сейчас в Блячине.
Нила ещё жива, ее девочка тоже. В скором времени будем в Ленинграде.

Целую всех.
Е. Карский»

Гэта быў апошні візіт славутага навукоўца на Клецькую землю. У снежні 1928 г. памёр Іван Навіцкі, а 29 красавіка 1931 г. не стала і Яўхіма Карскага.

Андрэй БЛІНЕЦ,
навуковы супрацоўнік
«Музея гісторыі
Клецьчыны»

Брат Я. Карскага
Аляксандр Навіцкі, 1898 г.

най установы і працаваў выкладчыкам. Прынамсі, Я. Карскі называе яго ў сваёй працы «старым матэматыкам».

З Клецька прафесар накіраваўся у сяло Блячын, размешчанае за 5 вёрстаў ад мястэчка. Тут з лета 1895 г. служыў настацелем царквы яго брат Іван і вучоны скарыстаў магчымасць убачыць сваяка. У гэтай паездцы Я. Карскага суправаджаў яшчэ адзін брат – Аляксандр Навіцкі, студэнт Варшаўскага універсітэта. Гэта пацвярджаецца знойдзенай у сямейным архіве Навіцкіх фотакарткай Аляк-

Традыцыі і сучаснасць

Пачуй покліч «Druva» ў сваёй душы

«Osimira» – «Druva», Мн., 2009, «БМАgroup»
наводле ліцэнзій «Sketis Music», С-Пб, 2007

Як кажуць, і старажылы не прыгадаюць пачатак супрацоўніцтва «БМАgroup» з магільёўскім этна-гуртом «Osimira», а я вось скажу, што пачалося ўсё не з CD «Проща» (2004), а яшчэ з касетнага альбома «Песні вогню й зямлі» (2001). Але менавіта «Проща» стала тым сапраўдным камерцыйным поспехам, калі мінскі лэйбл распачаў продаж ліцэнзій на свае выданні. А калі піццёрская фірма «Sketis Music» сама выпусціла другі CD-альбом «Druva» таго ж калектыву, дык менавіта «БМАgroup» апынуўся першым уладальнікам правоў перавыдання. І вось яно, беларускае «Druva», вернулася на Радзіму, прэзентацыя якога яшчэ чакаецца ўвосень, але прызы «Рок-Каранцы» яно ўжо гурту прынесла.

Праўда, нельга сказаць, што праграма новага альбома зусім невядомая ў Беларусі, бо яшчэ на II фестывалі «Crivia Aeterna'2007» яна была прадстаўленая мінскай публіцы. Але байкі пра нейкі банальны зборнік або канцэртны рэліз апынуліся марнай плёткай: «Druva» – пайнавартасны канцэптуальны альбом.

Вызначыць ягоную стылістыку даволі складана, бо многія крытыкі знаходзяць тут водгулле рэха джаз-року і стылю ф'южн, дапільноўваюць імпрывізацыйныя пачаткі інструментальных твораў, выкананых на старажытных на-

родных інструментах (сапілкі, дуды, жалейкі), а замежныя менеджэры нярэдка запрашаюць «Osimira» на прэстыжныя еўрапейскія фестывалі музыкі dark-wave, адкуль магільёўчане нярэдка вярталіся з галоўнымі ўзнагародамі. І хоць у нас кажуць: «Ну які ж гэта dark-wave, які ў заходняй маскультуры грунтуецца на фантазійных прычудах нэа-фольку?» (кштату цёмныя сілы іх злобна гнятуць), можам адказаць, што наш dark-wave стаў вынікам тысячагадовых традыцыяў асэнсаванага зазірання продкаў у светлыя і цёмныя бачыны жыцця, бо продкі здаўна верылі ў двааблічнасць свету, з пашанай успрымаючы як светлы, гэтак і цёмны дар лёсу. Бо нават пазнейшая хрысціянская культура не адпрэчвала патрэбы несці свой крыж, які Бог даў, каб душа захавала чысціню. І тая вера адбілася ў песнях, напоўненых дзіўным букетам эмоцыяў.

Калі «Прощу» можна было б назваць «музыкай народных святаў, кірмашоў ды гулянняў, мелодыяў прыроды роднай зямлі», дык «Druva» знешне ўспрымаецца як працяг таго настрою, бо ў альбоме гучыць нямала канкрэтных гукаў паміж песнямі (шчабятанне птушак, пошум лістоты, цурчанне вады, гукі кляпанання кос-літовак), але музыкі тут імкнуча да больш глыбіннага асэнсавання старажытнага музычнага матэрыялу, да спасціжэння сутнасці саміх стра-

чаных тапонімаў нашай зямлі (крыві, літва, русь). Сучасны слухач за таямнічую экзотыку ўспрыме нават назвы пэўных родных твораў, кштату «Канклі ды дудка», дзе акурат на канклях грае Аляксей Палаўчэня, а на басавым смыку Галляш Даўжанкоў. У аранжыроўках альбома замест аўтарскіх фантазіяў на тэмы фольку ці ўвагі да фольк-рок-рытмікі прасочваюцца паліфанічныя «голосныя» спевы, заглыбленне ў ледзь прыкметныя падтэксты аўтэнтчных твораў, асноўная ўвага надаецца глыбіні ды інтанаванню песень праз адметныя вакальныя распрацоўкі тэмаў. Каб пашырыць тэмбравы спектр і вакальныя магчымасці гурта (Алена і Тацяна Лютаровіч), склад быў узмоцнены новымі спявачкамі Вольгай Брацянковай і Вольгай Пытковай (творы «Купалка», «Ой ты, селязён», «Ой стаіць явар, тонкі высакі»). А мужчынскі вакал Андрэя Палаўчэні (лідэр гурта, мультыінструменталіст) і Кастуся Канцавога (дудар,

лірнік ды інш.) пазначаны шаманскім гукам, які нагадвае ранейшыя канцэртныя містэрыі «Osimira», што выконваліся ў коле сяброўскага праекту «Pragnavit» (трэкі «Ваяры», «Дзяды», дзе ўжываецца прызабыты музычны інструмент сурма). Гэты своеасаблівы драўляны рог надае кампазіцыям гукавую прастору, якая дапамагае расшыфроўцы старажытнага падтэксту.

Кампазіцыйнай вынаходлівасцю ззяюць творы «Жыцень», «Пчолка», «Лёля», «Расоха», пазначаныя мяккімі тэмбрамі ды гнуткімі меладычнымі лініямі (тут і дудкі, і чарот, і акарыны, і тыя самыя косы-літоўкі). А ў складаных музычных палотнах варажбіцкай і сакральнай тэматыкі, якія чамусьці апынуліся ў бонусах («Ноч кола», «Покліч дрэва») галоўны настрой ствараюць дуда, вурган, колавая ліра. І між тым музычны крытык Анатоль Мьяльгуй слушна заўважае пра ключавое значэнне гэтых бонусаў у структуры альбома «Druva»: «Першаў у створаных п'есаў выклікае сапраўды псіхадэлічныя вобразы начных жахаў, другая ж – прымушае задумацца пра лёс той спадчыны, якая засталася нашчадкам з часоў старажытнай Крыві, да чаго звернута і назва альбома, якія паходзіць ад старажытнага прускага слова druvis – дрэва...»

Каларытную мастацкую аздобу прапанавала менеджэру гэтага праекта Алегу Ціханаву ягоная жонка Тацяна Ціханова, якая распрацоўвала і абедзве (БМА+Sketis) мастацкія аздобы першага альбома «Проща». А «Druva» ў Беларусі і Расіі выйшла ў аднолькавай вокладцы.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

20-годдзе ТБМ

Напрыканцы верасня ў Мінску прайшло святкаванне 20-годдзя Таварства беларускай мовы. Прадстаўнікі нашага клуба таксама прысутнічалі на мастацкай частцы імпрэзы.

Напачатку быў прапанаваны фільм пра гісторыю ТБМ і аб трох ягоных старшынях: аб Ніле Гілевічы, Генадзю Бураўкіну і Алегу Трусава. Асаблівае ўражанне на нас зрабіў сюжэт пра Ніла Гілевіча. Бо ён быў вандроўкаю ў пачатак 1990-х гадоў, калі грамадскі рух у абарону нацыянальных інтарэсаў перажываў найвышэйшы ўздым.

Нашмат мы ведалі пра цяперашняга старшыню ТБМ спадара Алега Трусава. З сюжэта, што прысвячаўся яму, стала зразумела, што Алег Трусаў – значная асоба ў нашым грамадстве, вельмі цікавы, таленавіты і дасведчаны вучоны. Мае вялікія здабыткі

ў галіне археалогіі. Асабліва цікавым падаўся ягоны аповед аб даследаваннях на тэрыторыі Лідскага замка.

Алег Трусаў не толькі зрабіў шмат цікавых адкрыццяў і карысных знаходак, але і з вялікім імпэтам даносіць гэтыя звесткі да грамадства. Ён – сапраўдны патрыёт роднага краю.

Ганаровым госцем на свяце быў амбасадар Швецыі Стэфан Эрыксан. Хоць госцем яго назваць нека і незвычайна – настолькі ён нязмушана, выразна прамаўляў па-беларуску. Да таго ж, са шчырай, прыязнай усмешкай. Такой, што немагчыма не ўсміхнуцца яму ў адказ. Мы былі шчаслівыя, што нарэшце пабачылі гэтага чалавека, бо раней шмат чулі пра яго і былі вельмі зацікаўленыя яго асобаю. Спадар Эрыксан нагадаў усім нам, што найважней – захаваць сваю мову, бо яна – галоўная адметнасць народа.

Прыемным сюрпрызам для нас было і выступленне Аляксея Галіча, які выканаў чудаўную беларускую песню. Затым выступіў гурт «Тутэйшая шляхта» з БДУ. Артысты выконвалі свежыя і ваярскія песні. Адметныя шляхецкія строі, чудаўныя галасы, артыстызм, прывабная знешнасць удзельнікаў калектыву, а таксама адметны рэпертуар проста запаланілі нашы сэрцы. Марым калі-небудзь яшчэ пабачыць і пачуць выступ гэтых сапраўды шляхетных артыстаў.

Цікава было назіраць і за тымі, хто сабраўся ў невялікай утульнай зале. Адухоўленыя, адкрытыя твары, зацікаўленасць у вачах. Сабраліся людзі, якія шмат робяць, каб жыла родная мова. Багата хто з іх атрымаў у падарунак кнігу «Летапіс ТБМ».

Было і цікавае знаёмства – на свяце прысутнічаў паэт Геннадзь Бураўкін, чымі творамі мы захапляемся. Яны апяваюць прыгажосць роднай зямлі, прасякнутыя высокім грамадзянскім пафасам. І сам паэт падаўся вельмі прыязна асобаю. Сустрэча з ім пакінула ў памяці значны след.

Хоцацца спадзявацца, што дзейнасць ТБМ і надалей будзе актыўнай у справе абароны правоў роднай мовы, а таксама дазволіць усім зацікаўленым уключыцца ў гэтую святую справу.

Паліна ЛАШКОЎСКАЯ,
сябра гісторыка-патрыятычнага клуба
«Спадчына» Дварэцкай
СШ Дзятлаўскага раёна

На здымку:
сябры клуба з паэтам
Генадзем Бураўкіным
і Станіславам Суднікам

Кніжная палітра старой і новай Еўропы

У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа нядаўна адбылося адкрыццё выстаўкі «Моўная палітра еўрапейскай кніжнай культуры XVI–XXI стст.», на якой прадстаўленыя кнігі, якія так проста на вочы не патрапяць. Разам сабраныя выданні з шасці стагоддзяў! Уражлівы адрэзак часу, які дазваляе здзейсніць падарожжа да вытокаў кнігавыдання. Рознага фармату тамы і томікі на беларускай, рускай, польскай, нямецкай, англійскай, французскай, італьянскай і шведскай мовах – сапраўдная бібліятэка часоў і народаў! Вось позірк выходзіць паўкітаб апошняй трэці XVIII стагоддзя. А вось і арыгінал славутага «Вянча» Максіма Багдановіча. Цікава, колькі асобнікаў яго прайшлі праз выпрабаванне стагоддзем?.. Легендарны зборнік Максіма Гарэцкага «Рунь»... Кожная сустрэча з кнігай даўніх часоў – эмоцыі і энергетыка прыцягнення да кнігі, кніжнай справы ўвогуле. Можна пабачыць і Брэсцкую альбо Радзівілаўскую Біблію 1563 года выдання.

Прадстаўлены на выстаўцы і альбом ілюстрацыяў да твораў І.В. Гётэ, якія выканаў кніжны графік В. фон Каўльбах. Ягоная «Галерэя Гётэ» дапамагае па-новаму зірнуць на даўно вядомых герояў.

Шэдэўрам кніжнай культуры можна лічыць таксама прапанаваныя да ўвагі наведнікаў сучасныя, блізкія да нас кнігі. У дачыненні да іх арганізатары выстаўкі, відавочна, прымаючы рашэнне, што менавіта выстаўляць, кіраваліся не толькі паліграфічнымі якасцямі. Але яшчэ дбалі пра тое, каб гучнымі, па-мастацку важкімі былі кнігі пачатку новага стагоддзя. Таму было прадстаўлена і шмат філасофскай, мастацтвазнаўчай, культуралагічнай літаратуры з самых розных краінаў Еўропы.

Дар'я ШОЦІК,
вучаніца 11 «В» класа СШ №62 г. Мінска

Каб апець сваё Прыдзвінне

Мастак прафесар Вячаслаў Шамшур жыве ў Віцебску, працуе на кафедры дызайну, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і тэхнічнай графікі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава. В. Шамшур дваццаць гадоў быў загадчыкам кафедры мастацтва гэтай навучальнай установы, з'яўляецца членам Беларускага саюза мастакоў, узнагароджаны знакам «Выдатнік народнай асветы». За сваю творчасць мастак мае граматы, спецыяльны прыз ад Полацка-Віцебскай епархіі за серыю лінаграфюраў, прысвечаную адраджэнню духоўнасці.

У школе суразмоўца былі даспадобы геаграфія, маляванне, гісторыя, родная літаратура. Да паступлення ў інстытут рамантаваў дарогі, грузіў жвір, працаваў піянерважатым у дзіцячым доме ў вёсцы Аляксандрава.

Скончыў Мёрскую сярэднюю вярхоўную школу працоўнай моладзі. У 1962 годзе паступіў на мастацка-графічны факультэт Віцебскага педінстытута імя С.М. Кірава (цяпер – ВДУ імя П.М. Машэрава). І вось як закруціў лёс: правучыўся там усяго 2 месяцы і прызвалі ў войска. Праз 3 гады зноў вярнуўся вучыцца. Скончыў інстытут у 1970 годзе. Ды застаўся ў абласным цэнтры.

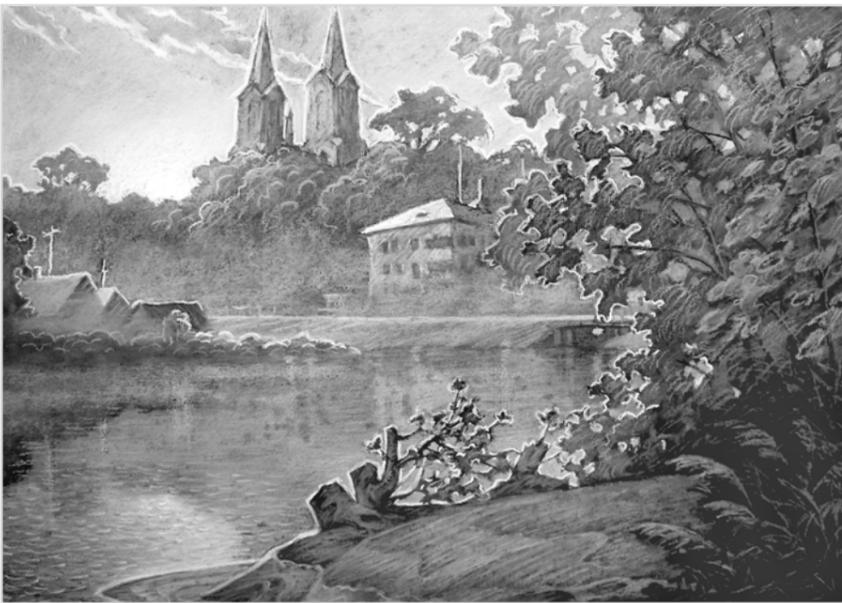
Тым не менш, В. Шамшур часта прыязджае ў родныя Мёры. Я не раз сустракалася з таленавітым

земляком, гэтым летам бачылася з ім. І ўвесь час здзіўляюся, якім магутным прыродным дарам надзелены выхадцы з нашых мясцінаў. У навучальна-метадычным дапаможніку «Вобразны свет пастэлі», які напісаў Вячаслаў Шамшур, аўтар піша: «Лёсам было накіравана нарадзіцца мне на Мёршчыне, у сціплым, але па-свойму прыгожым куточку Віцебшчыны, які называецца Беларуска-Паазер'ем». Любоў і за-

каў, як з кары бярозы зрабіць гуталін ды іншыя цікавасці.

Мары ў дзяцінстве і геалагам стаць – камяні збіраў па полі.

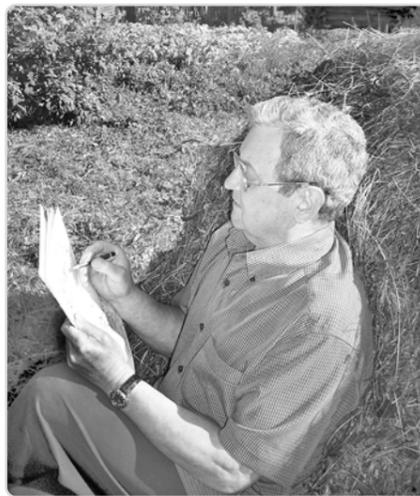
– Мае захапленні былі звязаныя з прыродай. Хацелася ўсю вакольную прыгажосць захаваць, – кажа субяседнік і працягвае. – Цікавасць да малюнка ў мяне найбольш праявілася ў школе. З вялікаю павагаю прыгадваю настаўніка гісторыі Пятра

Мёры (Раніца 2007 год)

хапленне прыродай жылі ў ягонаў душы з дзяцінства. Чытаў кніжкі пра прыроду, асабліва падабаўся «Па слядах Рабінзона» акадэміка Вярзіліна, дзе падрабязна апісваецца наваколле, даюцца парады, напрыклад, як спекчы хлеб з каранёў гарлачы-

Нікіфаравіча Салоху, які стварыў гурток малявання, дзе я займаўся. Удзячны я таксама фізіку Аляксандру Іосіфавічу Капітанаву, які працаваў заўчам у першай мёрскай школе. Гэты чалавек захапляўся мастацтвам. Калі са школы, дзе я ву-

Вячаслаў Шамшур

чыўся, былі кіраўнік мастацкага гуртка П.Н. Салоха з'ехаў, гуртком кіраваў Аляксандр Іосіфавіч.

– Які жанр вам, Вячаслаў Вячаславіч, больш даспадобы?

– Ададу перавагу пейзажу ад любові да прыроды, якая пачала закладвацца яшчэ ў маленстве. Ёсць нацюрморты, пры партрэце не цураюся ствараць і партрэты.

Месца, мілейшае за ўсе, для В. Шамшур – родная Мёршчына. З гэтым краем звязаны многія ўспаміны, тут пахаваная ягоная радня. Гартаю кнігу мастака, выдадзеную ў 2003 годзе – там рэпрадукцыі карцінаў з выявамі Мёраў пасля навальніцы, нашай набярэжнай, фэст у Чэрасах, прыгожыя куткі нашага раёна...

– Натхняльны імпульс да стварэння мастацкіх твораў даюць уражанні ад прыроды, нейкія асацыяцыі, успаміны, калі-нікалі сюжэты могуць прыйсці ў сні. За аснову скарыстоўваю самыя звыклыя прыродныя матывы, – кажа майстра.

– Што больш падабаецца адлюстроўваць: кан-

крэтнае ці абстрактнае?

– Я вучыўся ў час, калі ўладарыў сацыялістычны рэалізм. Цяпер жа хачу вырацца з палону канкрэтных выяваў. Хачу рабіць нешта больш абагуленае, пазбаўленае прамой выяўленчасці. Цягне да абстрактных твораў. Ёсць спробы дэфармацыі формы, пераасэнсавання колеру.

Падабаюцца суразмоўцу працы Міхаіла Урубеля, імпрэсіяністаў, сучасных беларускіх мастакоў.

Праява пачуццяў, на думку В. Шамшур, залежыць не ад формы выяўлення, а ад самога аўтара, ад здольнасці да перадачы. І слова, і выяўленчае мастацтва робяць на чалавека вельмі вялікі ўплыў, калі ўмела перадаць.

– Сэнс чалавечага жыцця – пакінуць пасля сябе добры след, – заўважае мастак і дадае, – мае важную ролю і сям'я. І ў ёй самае важнае – узаемапаразуменне. Дачка абрала таксама мастацкі шлях, набыла вышэйшую мастацкаграфічную адукацыю, працуе ў галіне графікі, выкладае гісторыю мастацтва, малюнак і графіку ў віцебскай сярэдняй школе з мастацкім ухілам. У мінулым годзе прайшла яе персанальная выстаўка «Жанчына ў графіцы».

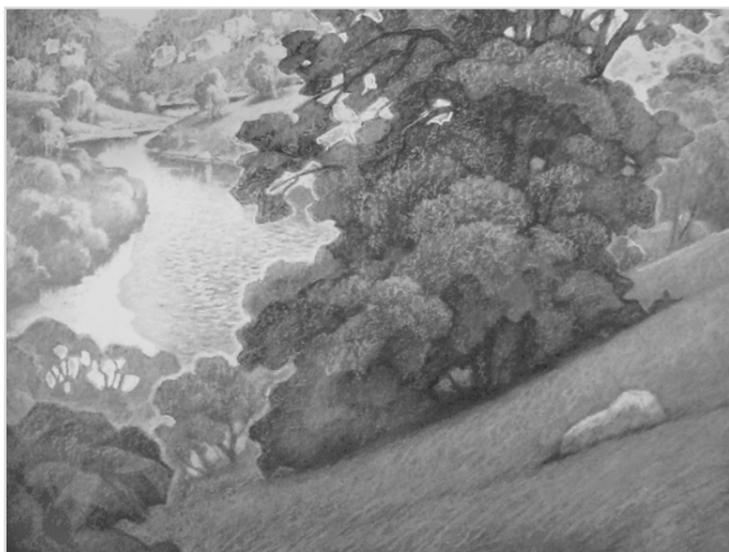
Мастак зладзіў шэсць персанальных выставак. Першая прайшла ў 1991 годзе ў Мёрах, і прысвяціў яе мастак памяці маці. Акрамя гэтага, кожны год бярэ ўдзел у шасці-сямі зборных выстаўках і ў адным-двух пленэрах. Падчас пленэру мастак працуе на прыродзе, зроблены там эцюд і праца, створаная на аснове пленэрных замалёвак у майстэрні, становяцца мастацкім творам.

– А колькі карцінаў Вы ўжо аўтар?

– Я ніколі не ставіў перад сабой мэты іх падлічваць. Многія захоўваюцца ў прыватных калекцыях у Галандыі, Амерыцы, Польшчы. У майстэрні цяпер – больш за сотню твораў, якія рыхтуюцца да новых выставак. Некаторыя раздорваю сям'ям і знаёмым.

У творчых планах нашага земляка – завяршыць серыю працаў пад назвай «Прыдзвінне» і пачаць серыю «Паазер'е», а таксама арганізаваць персанальную выстаўку новых твораў у Мёрах праз год.

Алена БАСІКІРСКАЯ

Лучоса (2008 год)

Студня у Бычках (2008 год)

На конкурс «Берагіні»

Так атрымалася, што з вершамі Марыі Кобец, фельдчара з вёскі Валішча Пінскага раёна, мы пазнаёмліся ў дзень яе нараджэння – 19 кастрычніка. Шчыра віншум Вас, Марыя Уладзіміраўна, і жадаем добрага настрою на ўвесь год, новых вершаў і працягу плённага супрацоўніцтва з «Краязнаўчай газетай».

А зараз прапануем увазе чытачоў нізку вершаў, якую нам даслала Марыя Уладзіміраўна для ўдзелу ў конкурсе ««Берагіні» галасы».

Слова

Між водараў лясных,
Бярозавых, хваёвых,
У подыхах вясны
Мне захапленне – слова.
Між зімніх завірух,
Між павадкаў вясновых,
Паміж жыццёвых скрух
Мне адпачынак – слова.
А калі мной адчай
Звалодае нанова,
Тады ўжо, выбачай,
Мой падарунак – слова.

Мой край

Рамонкамі бялюткімі
лугі каранаваны.
Трыпутнік выслаў
сцежкі-ручнікі.
Смугой спякотнай
ўсё зачаравана.
... І дзьмухайцоў
дрыготкія шматкі.
Ліецца песня з вышыні
бясконцай –
Спявае сябар вёскі жайручок.
І песня, ўсім на дзіва,
аж з-пад сонца,
Кранае сэрца чысцінёю нот.
Травой зямліца шчодра
песціць ногі.
Наўцёкі ўроссып конікі
стрымглаў.
Ўсё так знаёма – выганай мурогі,

І лесу шум, і водар буйных траў.
Ўсё так прыемна, мабыць, аж да болю.
Тварцом нябесным вытканы шэдэўр!
Любуюсь! Ганаруся я табою!
Мой край, што мне з дзяцінства сэрца грэў!

Бабіна лета

Затрымаўшыся крыху
У кастрычніку адпетым,
Зачапіўшыся за страху
Прыляцела бабіна лета.
Павуціннем па плятах,
Павуціннем і на травах
Праляжыла ўсюды шлях
Па лясках і па дубравах.
Упрыгожана фатой
З дыяментамі расіна,
Затрымайся і пастой –
То бярозка ў павуцінках!
У павуцінне ўсё вакол
Апранула гэта лета –
Развітальная гастроль
На шляху сваім адпетым.

Марыя КОБЕЦ,
Пінскі раён

Нагадаем, што вашы творы мы чакаем да
1 снежня 2009 года.

Фота Вольгі КАЗЮБЕІ

Парады на ўсе выпадкі жыцця

Апёкі ад кіпню і гарачых прадметаў

Траўма ўзнікае пры ўздзеянні высокай тэмпературы. Пашкоджанне тканкаў адбываецца хутка, у такім выпадку самае галоўнае – неадкладна панізіць тэмпературу. Ахалоджванне істотна памяншае сур'езнасць апёку і палягчае моцны боль. Здыміце або адрэжце ўсё адзенне, што закрывае абпаленую паверхню цела. Здыміце ўсе прадметы, што сціскаюць (пярсцёнкі, бранзалеты, завушніцы, ланцужкі, гадзіннік і інш.), да таго, як пачнецца ацёк. Патрымайце абпаленае месца пад струменем халоднай вады не менш за 10 хвілінаў. Не мажце апёкі алеем, маззю ці ласьёнам. Не адрывайце нічога, што прыліпла да паверхні апёка, а тым больш нельга раскрываць пухіры, што ўзніклі ад апёку. Асцярожна накладзіце антысептычную павязку, старайцеся не націскаць на месца апёка. Пры апёках больш за 3 сантыметры неабходна звярнуцца да ўрача, бо цягам першых 8 гадзінаў існуе небяспека інфіцыравання.

Уладальнікам уласных дамоў

Прышлі халады, і гаспадары пачалі эксплуатацыю прыбораў ацяплення. Аднак не ўсе падрыхтаваліся да зімы як след, не кожны задумаўся пра тое, што не прыбіты прытопачны металічны ліст перад печчу, не замазаныя трэшчыны, не прачышчаны і не пабелены комін, што старая электраправодка можа стацца прычынай ўзнікнення пажару.

Мы звяртаемся да вас з просьбай прывесці ў адпаведны супрацьпажарны стан прыборы ацяплення і электраправодку ва ўласных дамах.

Акрамя таго, вялікая просьба да жыхароў інфарміраваць супрацоўнікаў ЖЭСаў або ЖКГ пра людзей без пэўнага месца жыхарства, што знаходзяць прытулак у сутэранных і падстрэхах памяшканнях вашых дамоў.

Чаму небяспечна карыстацца абагравальнікамі

Колькі скаргаў даводзіцца выслухаць ад жыхароў інтэрнатаў і супрацоўнікаў розных арганізацый пра тое, што адміністрацыя забараняе карыстацца электрычнымі абагравальнікамі. Усім зразумела, што забаронены самаробкі з адкрытымі спіралямі, якія ў любы момант могуць стаць прычынай пажару. Чаму нельга карыстацца добрымі абагравальнікамі заводскай зборкі? Справа ў тым, што падобныя электрапрыборы спажываюць вялікую колькасць энергіі, ды і недахоп разетак у памяшканнях прыводзіць да таго, што электрапрыборы падключаюцца праз падаўжальнікі, сеткавыя фільтры і трайнікі. У выніку прыборы з вялікім энергаспажываннем часта аказваюцца падключанымі да адной групавой лініі кватэры, што, у сваю чаргу, можа справакаваць пажар.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС, г. Мінск

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАЛЯНДАРНА-АБРАДАВАЯ ПАЭЗІЯ – (заканчэнне. Пачатак у № 38)

Восеньскі перыяд земляробчага календара быў бедны на абрады. Ён звязаны з уборкай ураджаю, браннем і апрацоўкаю ільну, сяўбою азімых – заканчэннем палявых працаў. Сярод восеньскіх святаў вылучаліся пакровы, багач (суправаджаўся аграрным абрадам) і асабліва змітраўскія дзяды – асяніны, прысвечаныя ўшанаванню памяці продкаў. Падчас трох сезонна-вытворчых перыядаў – веснавога, летняга і восняскага – бытавалі талочныя песні (песні працоўнай узаемадапамогі). Разам з валачобнымі і во-

сеньскімі яны складаюць нацыянальную спецыфіку паэзіі беларускага земляробчага календара.

Каляндарна-абрадавая паэзія многажанравая. Яна ўключае паэтычныя абрады, звычаі, заклінальныя, велічальныя, баладныя, лірычныя і жартуныя песні, рацэі-прыгаворы, прыказкі, прымаўкі, легенды. У каляндарных прыказках і прымаўках знайшлі адлюстраванне назіранні над прыродаю, шматвяковая філасофскія абагульненні. Многія з іх мелі практычны сэнс, насілі характар парадаў.

Каляндарна-абрадавая паэзія, асабліва велічальныя песні, шырока карыстаецца гіпербалай, беручы

параўнанні з касмічнай і гаспадарчых сфераў. Яна мае свае адметныя сталыя эпітэты (вясна-красна, сонца ярае, раса мядовая, жыта каласістае і ядраністае, сярпы сталёвыя або залатыя, поле руннае, сярня залатая, віно зеляно).

Старажытны пласт каляндарнай паэзіі вылучаецца сцісласцю формы, эканомнасцю слова і яго выяўленчай выразнасцю. Царква і касцёл стараліся ўздзейнічаць на старажытныя земляробчыя свята, абрады, звычаі, каляндарную песнятворчасць. Аднак уплыў хрысціянства закрануў іх толькі вонкава. Народная паэтычная стыхія толькі часткова ўспрыняла асобныя элементы хрысціянскай міфалогіі, перапрацаваўшы іх адпаведна стыхійна-матэрыялістычнаму бачанню свету.

Арэал пашырэння беларускай каляндарна-абрадавага паэзіі ў асноўным супадае з беларускім этнічным абшарам. Аднак не ўсе каляндарныя жанры раўнамерна пашыраныя. Рэгіёнам інтэнсіўнага

бытавання каляндарна-абрадавага паэзіі з'яўляецца Паўночная і Цэнтральная Беларусь. Калядкі і шчадроўкі сканцэнтраваныя пераважна на Палессі, вяснянкі – на Паўднёва-Усходняй Беларусі.

Цягам мінулага стагоддзя каляндарныя абрады страцілі першапачатковую магічную функцыю, перайшлі ў звычаі, часткова забыліся, часцей зберагліся ў форме гульні, забавы. Строгая прымеркаванасць асобных песень парушылася. Некаторыя з іх трапілі ў іншыя цыклы, перайшлі ў дзіцячы фальклор.

Жывучасць каляндарна-абрадавага паэзіі абумоўлена яе багатымі векавечнымі традыцыямі ў Беларусі, класічнай мастацкай завершанасцю. Менавіта высокая мастацкая вартасць найлепшых здабыткаў каляндарнай паэзіі і мелодыяў вызначыла іх значэнне для прафесійнай культуры – літаратуры, музыкі, выяўленчага мастацтва.